frá 1. febrúar 1965 til greiðsludags og kr. 30.000.00 í málskostnað innan 15 daga frá lögbirtingu dóms þessa að viðlagðri aðför að lögum.

Mánudaginn 18. nóvember 1968.

Nr. 168/1967. **Guðjón Pétursson** (Gísli G. Ísleifsson hrl.)
gegn
Fjármálaráðherra f. h. ríkissjóðs
(Logi Guðbrandsson hdl.).

Dómendur:
hæstaréttardómararnir Jónatan Hallvarðsson, Benedikt Sigurjónsson, Einar Arnalds og Logi Einarsson og prófessor Ármann Snævarr.

Ómerking. Heimvísun.

Dómur Hæstaréttar.

Áfrýjandi hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 25. október 1967, að fengnu áfrýjunarleyfi og gjafsóknarleyfi 20. október 1967. Hann gerir þær dómkröfur, að stefnda verði dæmt að greiða honum kr. 1.642.179.00 ásamt 7% ársvöxtum frá 1. janúar 1964 til greiðsludags og málskostnað í héraði og hér fyrir dómi, eins og málið væri ekki gjafsóknarmál.

Stefndi krefst staðfestingar héraðsdóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti úr hendi áfrýjanda.

I.

Eins og í héraðsdómi greinir, var áfrýjandi sem sjúklingur „í röntgenmeðferð í Röntgenstofunni, Reykjavík, 1927—1930 (incl.) og í Röntgendeild Landspítalans 1931—1937 (incl.) vegna eczema chron. manuum“, sbr. skýrslu dr. med. Gísla Fr. Petersens, núverandi yfirlæknis Röntgendeildar Landspítalans, til Læknaráðs Íslands, dags. 16. marz 1965.

Í máli þessu krefst áfrýjandi bóta úr hendi stefnda vegna heilsutjóns af völdum röntgenbruna, er stafi annað hvort af of mikilli geislun eða af göllum tækja, sem notuð hafi verið til geislunar í greindum stofnunum.

II.

Atvik máls þessa eru eigi í ljós leidd sem skyldi.

1. Af hendi stefnda er því haldið fram, að Röntgenstofan (Radiumstofan) hafi verið einkafyrirtæki, sem hann geti enga ábyrgð borið á. Rétt var að fá um þetta skýrslu yfirstjórnar heilbrigðismála landsins, þar sem fram kæmi, hvernig rekstri stofnunar þessarar var háttað, að því er varðaði stjórn hennar, kostnað og læknisþjónustu.

2. Stefndi hefur og haldið því fram, að tilraunir þær, sem gerðar voru í Röntgenstofu og Röntgendeild Landspítalans til að lækna mein áfrýjanda með geislun, hafi verið ákveðnar af einkalæknum áfrýjanda og framkvæmdar á þeirra ábyrgð. Rétt hefði verið að fá um þetta efni skýrslu fyrirsvarsmanna stofnananna og vætti lækna, sem í hlut áttu.

3. Nauðsynlegt var að fá rækilega skýrslu um geislameðferð áfrýjanda eftir 1932, þar á meðal um, hvenær hann á árinu 1937 hlaut geislun þá, sem getið er í skýrslu dr. med. Gísla Fr. Petersens til Læknaráðs, er áður getur. Í greindri skýrslu er getið skoðunar áfrýjanda „12. 2. '57", og var rétt að leiða í ljós, hvort þá var enn um geislameðferð áfrýjanda að tefla.

4. Valtýr Albertsson læknir hefur í vottorði 27. apríl 1963, sem lagt hefur verið fram í málinu, skýrt svo frá, að áfrýjandi muni „fyrst hafa leitað til" sín árið 1931, og kveðst Valtýr læknir síðan hafa verið heimilislæknir áfrýjanda „þangað til fyrir um það bil 4 árum". Er læknirinn hefur í vottorðinu lýst sjúkdómi áfrýjanda nokkuð og lækningatilraunum, kemst hann svo að orði: „Ég taldi, að um of mikla röntgengeislun væri að ræða og húðin þess vegna svo þunn, að sár duttu auðveldlega á hana". Valtýr læknir kom ekki fyrir dóm, og nánari vitneskja hefur ekki fengizt um það, hvenær hann komst að greindri niðurstöðu um mein

áfrýjanda. En athugaefni er, hvenær læknar, sem í hlut áttu, máttu sjá, að geislameðferð olli áfrýjanda líkamsspjöllum í stað heilsubótar. Bar að gefa þessu efni gaum og afla um það gagna eftir föngum.

III.

Þar sem dómsmál þetta var vanreifað af hendi málsaðilja, svo sem rakið var, hefði héraðsdómur samkvæmt heimild í 120. gr. laga nr. 85/1936 átt að beina til þeirra að afla gagna um atriði, sem að framan greinir, og svo annarra gagna, eftir því sem efni kunnu að vera til. Að því loknu átti dómurinn að leggja málið af nýju fyrir Læknaráð Íslands, sbr. 2. gr. laga nr. 14/1942, til umsagnar vegna breyttra horfa, ef því var að skipta. Að svo vöxnu þykir verða að ómerkja hinn áfrýjaða dóm og vísa málinu heim í hérað til löglegrar meðferðar samkvæmt framangreindu og uppsögu dóms af nýju.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti falli niður.

Gjafsóknarkostnaður áfrýjanda fyrir Hæstarétti, þar með talin málflutningslaun skipaðs talsmanns áfrýjanda, kr. 70.000.00, greiðist úr ríkissjóði.

Dómsorð:

Hinn áfrýjaði dómur á að vera ómerkur, og er málinu vísað heim í hérað til löglegrar meðferðar og uppsögu dóms af nýju.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Gjafsóknarkostnaður áfrýjanda, Guðjóns Péturssonar, fyrir Hæstarétti greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun talsmanns hans, Gísla G. Ísleifssonar hæstaréttarlögmanns, kr. 70.000.00.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 29. apríl 1967.

Mál þetta, sem tekið var til dóms í dag, hefur Guðjón Pétursson húsgagnasmíðameistari, Njálsgötu 10 A hér í borg, höfðað fyrir bæjarþingi Reykjavíkur, að fengnu gjafsóknarleyfi, með

stefnu, útgefinni hinn 14. maí 1964, á hendur fjármálaráðherra f. h. ríkissjóðs til greiðslu skaðabóta að fjárhæð kr. 1.642.179.00 með 7% ársvöxtum frá 1. janúar 1964 til greiðsludags og málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt gjaldskrá Lögmannafélags Íslands, eins og málið væri eigi gjafsóknarmál. Samkvæmt gjafsóknarleyfi, sem gefið var út til handa stefnanda hinn 9. júlí 1963, er gjafsóknin takmörkuð við það, að kostnaður ríkissjóðs við gjafsóknina fari ekki fram úr kr. 15.000.00.

Af hálfu stefnda eru þær dómkröfur gerðar, að hann verði sýknaður af kröfum stefnanda, en til vara, að dæmd verði stórfelld lækkun á stefnukröfunni. Þá er þess krafizt, að stefnandi verði dæmdur til að greiða fullan málskostnað að mati dómsins án tillits til þess, að um gjafsóknarmál sé að ræða.

Samkvæmt skýrslu stefnanda eru málavextir þessir:

Á árunum 1924—1929, er stefnandi stundaði húsgagnasmíði, fékk hann útbrot eða bólubref á húðina á höndum og andliti. Endurtók þetta sig öðru hverju á þessum árum og vildi ekki batna, þótt læknar, sem hann leitaði til, létu hann hafa ýmiss konar smyrsl til að nota við þessum sjúkdómi. Á árinu 1927 sendi sérfræðingur í húðsjúkdómum, sem stefnandi hafði leitað til, stefnanda til sérfræðings í röntgengeislun. Hlaut stefnandi síðan geislameðferð öðru hverju á árunum 1927—1932. Ekki virtust útbrotin batna við þessar aðgerðir, en eftir því sem lengra leið, versnaði bletturinn, sem aðallega hafði verið geislaður, en það var á handarbaki hægri handar upp af þumal- og vísifingri. Var þessi blettur að smáversna til ársins 1933. Það ár kom þarna sár, í fyrstu mjög lítið, en stækkaði, eftir því sem árin liðu, þar til það var orðið á stærð við fimmeyring. Úr sárinu vall oftast vilsa og dauðar holdtrefjar öðru hverju. Stefnandi kveðst síðan hafa verið með þetta opna sár frá árinu 1933 til ársins 1958. Öll þessi ár kveðst hann hafa verið oft á ári hjá heimilislækni sínum, sem síðan hafi sent hann til sérfræðinga, en ekkert hafi dugað. Stefnandi kveður flesta af læknum þeim, sem hann hafi leitað til, hafa nefnt útbrotin exem. Kveður hann þau hafa horfið öðru hverju, en brotizt aftur út mjög óreglulega og hafi hann verið farinn að taka eftir því, að ekki hafi verið sama, úr hvaða efni hann var að vinna, enda hafi síðar komið í ljós, að hann hafi haft ofnæmi fyrir ýmsum efnum, sem hann hafi verið að vinna úr. Eftir að sárið kom á höndina, kveður stefnandi sér hafa virzt hann verða næmari fyrir útbrotunum en áður og eftir því sem lengra leið, hafi honum farið að líða verr. Hafi hann þá átt

erfitt með svefn og oft verið slæmur á taugum. Stefnandi kveður það svo hafa verið um 1944, að hann hafi til reynslu farið í böð hjá Jónasi Kristjánssyni lækni, því að stefnandi kveðst hafa viljað reyna sem flest, er talið var, að gæti orðið til bóta. Kveður hann Jónas þá hafa sagt sér, að búið væri að stórskemma höndina með röntgengeislum, sem erfitt mundi að bæta úr, en böðin mundu hvorki bæta né skemma. Stefnandi kveðst nú nokkru síðar hafa tjáð heimilislækni sínum ummæli Jónasar Kristjánssonar, en hann hafi litlu svarað. Þá kveður stefnandi einn af sérfræðingum þeim, sem hann leitaði til, hafa sagt, að þetta gæti hann ekki læknað. Nokkru síðar kveðst stefnandi hafa leitað til annars sérfræðings í húðsjúkdómum og síðan hafa gengið til hans í um fjögur ár frá því á árinu 1948 og þar til seint á árinu 1951. Kveður stefnandi sér hafa virzt læknirinn hafa mikinn áhuga á að lækna meinsemdina, en það hafi ekki viljað ganga greitt. Stefnandi kveðst hafa reynt að komast eftir því, hvað hægt væri að gera og hvað gert hefði verið erlendis til að græða röntgensár. Kveðst stefnandi hafa óskað eftir því við heimilislækni sinn, að hann yrði sendur til útlanda til aðgerðar á hendinni. Eftir að samráð hafði verið haft við trúnaðarlækni sjúkrasamlagsins í Reykjavík, hafi svo verið ákveðið, að hann færi til Rigshospitalet í Kaupmannahöfn. Kveðst hann síðan hafa vistazt á húðsjúkdómadeild sjúkrahússins hinn 31. desember 1951. Kveðst stefnandi hafa verið rannsakaður af yfirlækni deildarinnar, H. Haxthausen, sérfræðingum í húðflutningum og fleiri læknum. Stefnandi kveðst hafa haft meðferðis tölur frá Röntgendeild Landspítalans yfir röntgengeislanir þær, sem hann hafi fengið fyrir þau ár, sem hann hlaut geislameðferð þar, en hann kveður tölur fyrir hin árin, sem hann var geislaður, ekki hafa fundizt, áður en hann fór utan, og hafi því ekki verið nema ágizkun, hve margar röntgeneiningar hann hafði fengið. Stefnandi kveðst nú hafa verið undir handleiðslu H. Haxthausen, yfirlæknis á húðsjúkdómadeildinni, í tvo mánuði. Ekki kveður stefnandi hafa orðið af uppskurði, en kveður yfirlækninn hafa mælt fyrir um bakstra- og smyrslakúr allan þann tíma. Hann kveður tekizt hafa að koma þunnu skæni yfir sárið, en strax og hann kom heim og var farinn að vinna, hafi allt farið í sama horf og áður. Stefnandi kveðst hafa fengið vottorð hjá prófessor Haxthausen um meinsemdina í hendinni, áður en hann fór af sjúkrahúsinu, og kveðst hafa sýnt það trúnaðarlækni sjúkrasamlagsins hér í borg, en hann hafi ekki viljað mikið úr því gera. Stefnandi kveðst hafa hugsað sér, er hann kom

heim af sjúkrahúsinu í Kaupmannahöfn, að leita réttar síns út af röntgensárinu og afleiðingum þess, en hann kveður þessi viðbrögð trúnaðarlæknisins hafa haft þau áhrif á sig, að hann hafi látið það bíða. Stefnandi kveður nú nokkurn tíma hafa liðið. Hann hafi oftast verið að vinna, en fundið, að smátt og smátt var mátturinn í hendinni að dvína. Hafi svo verið komið síðari hluta árs 1957, að hann hafi átt orðið erfitt með að stjórna og lyfta verkfærum, hvað þá stærri hlutum. Kveðst hann síðan í febrúarmánuði 1958 alveg hafa gefizt upp við að vinna á verkstæði því, sem hann hafði rekið ásamt öðrum manni. Stefnandi kveður það svo hafa verið nokkru seinna, að hann hafi þurft að hitta Snorra Hallgrímsson prófessor. Hafi Snorri þá séð höndina og skoðað hana og sagt, að hún þyrfti aðgerðar við, og það sem fyrst. Hafi Snorri síðan fengið Árna Björnsson lækni til að taka þetta að sér. Hafi síðan verið framkvæmdar aðgerðir á hendinni á tímabilinu apríl—júní 1958. Stefnandi kveður það svo hafa verið um tveimur árum seinna, að vísifingur hægri handar hafi orðið máttlaus. Þá hafi verið komin smáhola í efstu liðamót fingursins og hafi ollið úr vilsa. Hafi þá ekki verið annað að gera en nema fingurinn í burt og hafi Árni Björnsson læknir framkvæmt þá aðgerð.

Í málinu hefur verið lagt fram vottorð Röntgendeildar Landspítalans, dags. 19. október 1962, svohljóðandi:

„Samkv. journölum radiumstofunnar og Röntgendeildar Landspítalans hefur Guðjón Pétursson fengið eftirfarandi geislanir.

1927	*H. hönd*				*V. hönd*			
9/2	½	Sab.	x 3	(felt)	½	Sab.	x 3	(felt)
11/2	½	—	x 3	—	½	—	x 2	—
2/3	½	—	x 2	—	½	—	x 2	—
4/3	½	—	x 2	—	½	—	x 2	—
24/6	¼	—	x 2	—	¼	—	x 2	—
27/6	½	—	x 2	—	½	—	x 2	—
22/11	½	—	x 2	—	½	—	x 2	—
25/11	½	—	x 2	—	½	—	x 2	—

Í öll skiptin geislað með suðulampa 2 m A FH-F 20 cm í 4 mm 2 mm A1. filter nema 24/6 þá geislað með Coolidge lampa með 2mA — 20 am FHF ½ mm A1. filter og 27/6 var filter haft 1. mm A1.

1928	*H. hönd*	
30/3	½ Sab. (4½ mín 2 m A FHF 20 cm filter 2 mm Al.	
3/4	½ —	
16/10	½ — (handarbak)	
16/10	½ — radialmegin (volart?)	
18/10	½ — (x 2)	*V. hönd*
18/10	½ — radialmegin	½ Sab.

1929	*H. handarbak*	*V. hönd + ulf. volart.*
15/1	½ Sab. x 2 (felt)	½ Sab. x 2 (felt)
17/1	½ — x 2 —	*V. handarbak*
		½ Sab. x 2

Suðulampi 2 m A 4 mín. FHF 20 cm 2 mm Al.

1930	*H. handarbak*		*V. handarbak*
25/3	½ Sab. x 2	27/3	½ Sab. x 2
28/3	½ — x 2	29/3	½ — x 2

H. hönd

13/5 ½ Sab. x 2
15/5 ½ Sab. x 2

Lampi Coolidge 4 ma 4½ mín. ½ FHF 20 cm 2 mm Al.
Journall frá 1931 finnst ekki.

1932

12/1	H. langatöng	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
14/1	H. langatöng	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
3/2	H. handarbak	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
5/4	H. hönd	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 2151 m A 41 mín. 4½
7/4	H. hönd	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
11/4	H. hönd	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
24/5	Fingur h. og v. handar	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
26/5	Fingur h. og v. handar	½ Sab. F 2 mm Al. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½

4/7	Hönd og v. langatöng	½ Sab. F 2 mm A1. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
6/7	Hönd og v. langatöng	½ Sab. F 2 mm A1. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
9/8	H. hönd	½ Sab. F 2 mm A1. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
29/11	H. hönd	½ Sab. F 2 mm A1. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín. 4½
2/12	H. hönd	½ Sab. F 2 mm A1. Lampi Metrol Kv. 1251 m A 41 mín 4½".

Páll Sigurðsson tryggingayfirlæknir hefur metið örorku stefnanda samkvæmt matsgerð, dags. hinn 5. desember 1963. Er þar rakin sjúkrasaga stefnanda svo og læknisvottorð, sem aflað hefur verið um sjúkdóm stefnanda og meðferð þá, sem hann hefur hlotið. Er matsgerð þessi svohljóðandi:

„Samkvæmt þeim upplýsingum, sem fyrir liggja, þá var ofannefndur maður geislaður með röntgengeislum bæði á radiumstofunni og röntgendeild Landspítalans á árunum 1927 til 1932 vegna útbrota á höndum. Mestir geislar voru settir á hægra handarbak og fingur hægri handar.

Fyrir geislunina hafði hann haft slík útbrot eða bólukraðak í húð á höndum og andliti og hafði leitað lækna og sérfræðinga, en án árangurs þrátt fyrir lyfjameðferð. Á þessum árum (1924—1929) var maðurinn að læra húsgagnasmíði.

Ekki virðast röntgengeislarnir hafa haft áhrif til góðs á útbrotin, og varð versnun á hægri hönd, og datt sár á húðina í byrjun árs 1933, og var það sár síðan opið allan tímann til 1958.

Á þessu tímabili var maðurinn oft til meðferðar hjá læknum, bæði hjá heimilislækni sínum, sérfræðingum í húðsjúkdómum og öðrum læknum.

Um þá læknismeðferð liggja fyrir vottorð, og eru þau svohljóðandi:

Vottorð frá Valtý Albertssyni lækni, dags. 27. apríl 1963, er hann var heimilislæknir Guðjóns Péturssonar frá því 1931 og þar til 1958 eða 1959.

Vottorðið er svohljóðandi:

„Guðjón Pétursson, Njálsgötu 10 A, mun fyrst hafa leitað til mín árið 1931, og var ég síðan heimilislæknir hans, þangað til fyrir um það bil 4 árum.

Nokkrum árum áður en ég sá hann fyrst, hafði farið að bera

á útbrotum á h. hönd Guðjóns. Reynd höfðu verið bæði lyf og geislanir. Ekki hafði honum batnað við geislana, enda virtust útbrotin að einhverju leyti orsakast af efnum, sem hann vann við sem húsgagnasmiður. Komu oft sár á höndina, og varð hann oft að ganga með hana reifaða tímunum saman og þá óvinnufær og illa haldinn. Ég taldi, að um of mikla röntgengeislun væri að ræða og húðin þess vegna svo þunn, að sár duttu auðveldlega á hana. Helzt hemaði yfir sárin, ef hann gat tekið sér alllanga hvíld frá störfum, en fjárhagur hans leyfði það ekki. Kom mjög til álita, að hann skipti um starf, en atvinna, sem honum hentaði, lá ekki á lausu. Fyrir um það bil 11 árum var hann ca. 2 mánuði til lækninga í Ríkisspítalanum í Kaupmannahöfn án þess að fá bata. Fyrir nokkrum árum varð hann að hætta störfum sem húsgagnasmiður. Var síðan reynt að græða húð á sárið, og þurfti þá að taka af honum vísifingur h. handar".

Það liggur fyrir vottorð frá Hannesi Þórarinssyni, sérfr. í húðsjúkdómum, dags. 16/3 1963, en hjá honum var Guðjón til meðferðar frá árinu 1948 og fram til ársins 1951.

Vottorð Hannesar Þórarinssonar er svohljóðandi:

„Guðjón Pétursson, Njálsgötu 10 A, Reykjavík, leitaði mín árið 1948 vegna eczems á höndum, er hann kvaðst hafa haft um 25 ára skeið. Er ég skoðaði hann fyrst 28/5 '48, voru vessandi útbrot og mikil bólga á báðum höndum. Nokkrum dögum seinna hafði bólgan hjaðnað verulega, og sáust þá breytingar á h. handarbaki, er ég taldi bera vott um síðverkun af mikilli röntgengeislun. Grunnt sár var á handarbakinu, ca. 1.5 cm í þvermál, og húðin í kringum það var greinilega rýrnuð (atrophisk) og hárlaus.

Kvaðst Guðjón hafa fengið röntgenmeðferð á árunum 1927—32, aðallega á h. handarbak.

Ég stundaði hann síðan vegna eczems til ársloka 1951.

Reyndist það mjög erfitt viðfangs, og tel ég, að röntgenáhrif hafi átt talsverðan þátt í því.

Á þessu tímabili var Guðjón oft óvinnufær af þessum sökum og stundum rúmfastur. Mikil vanlíðan fylgdi þessu, verkir og kláði, og átti hann oft bágt með svefn.

Skv. spjaldskrá minni kom hann 48 sinnum til mín frá maí '48 til des. '51".

Árið 1951 var Guðjón sendur til Kaupmannahafnar til athugunar og meðferðar og lá þar á Rigshospitalet — afdelingen for hud- og könssygdomme, og það liggja fyrir 2 vottorð, annað frá prof. overlæge H. Haxthausen, svohljóðandi:

„Snedkermester Guðjón Pétursson, Reykjavík, ligger her på afdelingen siden 21. december 1951 til behandling for en Röntgenforbrænding, som er lægt under omslags- og salvebehandling her".

Hitt vottorðið er frá Gustav Asboe-Hansen, prófessor, dr. med., dags. 30. janúar 1963, og er það svohljóðandi:

„I besvarelse af Deres skrivelse af 23. januar 1963 skal jeg oplyse fölgende:

Snedkermester Guðjón Pétursson, Reykjavík, var indlagt i Rigshospitalets afdeling for hudsygdomme 31/12 '51 til 3/3 '52.

Diagnose: Röntgenforbrænding. Dupuytrens kontaktur.

I journalen er det oplyst, at patienten kort efter, at han i 1923 begynte som snedker, udviklede et eczem af kronisk type på begge hænder med overfölsomhed for diverse træsorter, især mahogni, desunden for terpentin, cellulose og salmiak.

Det er desunden oplyst, at patienten har fået röntgenbehandling af begge hænder i Reykjavik i 1929 med en dosis på 750 r, i 1931—32 12—125=1500 r. I 1935 viste der sig et sår på hö. hånd, som jævnt og langsomt voksede i de fölgende år.

Ved indlæggelsen fandtes i 1. hö. fingerinterstits på hö. håndryg en 1-örestor ulcration med gulligt belagt bund, afgrænset af en ikke-voldagtig rand, som var fast, men forskydelig. Der var ingen teleangiectasier. På ve. håndryg var huden let skællende. Professor Haxthausen har den 6/2 '52 til journalen dikteret fölgende: „Såret er nu helt lægt, men den dækkende epidermis er meget tynd, og der er betydelig röntgentrofi og sclerose i omfanget".

Under opholdet er patienten opereret for sin Duputren's kontraktur med en operatio plastica cum aponeurosectomia palmare a. m. MCIndoe.

I journalen findes ingen kopier af attester fra röntgenstuen i Reykjavik. Hvis hr. Pétursson i 1951 har bragt sådanne med sig, vil de sandsynligvis være returneret med udskrivningskortet til dr. W. Albertsson, Reykjavik, den 6. marts 1952".

Við meðferðina á spítalanum í Kaupmannahöfn tókst að fá sárið til að gróa, en strax og heim var komið, fór allt í sama horf og áður.

Maðurinn hefur þrívegis legið á Landspítala, tvívegis árið 1958 frá 9/4—5/6 og frá 18/6—23/6 og á árinu 1960 frá 23/3—31/3. Hann var þar til meðferðar hjá Árna Björnssyni lækni, og í vottorði Árna frá 24/1 1963 þá segir svo:

„Guðjón Pétursson, f. 24. 4. 1903, til heimilis að Njálsgötu 10 A

í Reykjavík, lá á handlæknisdeild Landspítalans 9. 4. '58—5. 6. '58, 18. 6. '58—23. 6. '58 og 23. 3.—31. 3. '60. Hann var lagður inn vegna hægfara húðbreytinga og sármyndana á hægri hendi.

Að sögn sjúklings hafði hann fengið geislameðferð alloft vegna eczems á höndum, og hafði hann fengið „síðast" geislameðferð síðast 1931. Sár segir hann, að hafi myndazt fljótlega eftir síðustu geislameðferð og hafi þau aldrei gróið til fulls. Fylgir þeim oft bólga og mikill sársauki. Enn fremur hefur höndin smátt og smátt stirðnað, og hefur það valdið sjúklingi miklum óþægindum við vinnu.

Við skoðun á hægri hönd sjást breytingar á húð, sem einkennandi er fyrir langvarandi geislaverkun. Húðin á öllu handarbaki ásamt vísifingri og þumalfingri er gljáandi, hárlaus, þykknuð og með tveimur smásárum. Auk þess sjást æðavíkkanir, sem einkennandi eru fyrir þetta ástand. Mikill stirðleiki var í öllum liðum vísifingurs og enn fremur í grunnlið þumalfingurs. Á þeim tímum, sem sjúklingur dvaldist á handlæknisdeild Landspítalans, voru gerðar á honum sjö aðgerðir. Húðin var skorin burt af handarbakinu og hold flutt af vinstri handlegg. Var höndin fest við handlegginn, og varð sjúklingur að vera í þeim stellingum í þrjár vikur. Við það stirðnaði hann í öxlunum, og var mjög erfitt að koma þeim í eðlilega hreyfingu á eftir. Í síðustu aðgerð var vísifingur tekinn rétt ofan við mitt miðhandarbein.

Vefjarannsókn á húðinni og handarbakinu sýndi breytingar, sem sérkennandi eru fyrir húð, sem orðið hefur fyrir verkunum af röntgengeislum.

Ástand er nú þannig, hvað höndina snertir, að húð hefur verið flutt á mikinn hluta handarbaksins, og er hún eðlileg útlits, en tilfinning er dauf. Vísifingur vantar alveg ásamt miðhandarbeini hans. Stirðleiki er nokkur í þumalfingursliðum, og breytingar sjást á húðinni ofan á þumalfingri og ulnart á handarbakinu sjálfu. Þessar breytingar geta staðið í stað, en þær geta líka haldið áfram og valdið óþægindum og jafnvel sármyndunum í framtíðinni".

Síðan síðasta aðgerð var gerð, 1960, hefur ekki komið sár á höndina.

Maðurinn kom til viðtals hjá undirrituðum 4/10 1963. Hann skýrir frá sjúkleika sínum, eins og lýst hefur verið hér að framan, en leggur auk þess fram vélritaða skýrslu, er hann hefur tekið saman um sjúkdómssögu sína. Hann kveðst hafa hætt verkstæðisvinnu í febrúar 1958, var síðan á sjúkrahúsum á árinu 1958, eins

og fyrr segir, en byrjaði síðan vinnu í október á skrifstofu Landssambands íslenzkra iðnaðarmanna og vann þar til haustsins 1962. Kveðst nú vinna við innheimtustörf.

Fyrir utan þann sjúkdóm, er um ræðir hér að framan, þá kveðst hann yfirleitt hafa verið hraustur fram til ársins 1962, að hann fékk magasár og lá á sjúkrahúsi af þeim sökum.

Aðalkvartanir mannsins nú eru stirðleiki í hægri hönd og kraftleysi og kvartar um titring, ef hann ætlar að gera eitthvað. Hefur auk þess haft verki og stirðleika í handleggjum og herðum, og jókst þetta nokkuð við aðgerðir þær, er gerðar voru á Landspítala og getið er um í vottorði Árna Björnssonar.

Um ástand og útlit hægri handar vísast til vottorðs Árna Björnssonar frá 24/1 1963 og að framan er ritað.

Auk þeirra vottorða, er fyrr greinir, eru vottorð frá röntgendeild Landspítalans, undirritað af Kolbeini Kristóferssyni yfirlækni, þar sem talið er upp, hvaða geislameðferð Guðjón hefur fengið á radiumstofu og röntgendeild á árunum 1927, 1928, 1929, 1930 og 1932, en journal stofnunarinnar frá 1931 hefur ekki fundizt.

Ályktun: Hér er um að ræða 60 ára gamlan mann, sem fær geislameðferð vegna útbrota á höndum á árunum 1927—1932. Í ljós kemur síðar, að maðurinn hefur fengið röntgenbruna á hægri hönd, og fékk hann sár á handarbak, sem greri aldrei frá því 1933 og þar til 1958, að skurðaðgerð var gerð og húð flutt á handarbakið. Árið 1960 var svo vísifingur tekinn af ásamt hluta af handarbakslegg.

Ástand handarinnar er nú þannig, að húð hefur verið flutt á mikinn hluta handarbaks, vísifingur vantar ásamt miðhandarbeini, stirðleiki er í þumalfingursliðum báðum, og breytingar eru í húðinni ofan á þumalfingri og ölnarmegin á handarbaki.

Það hefur verið staðfest með vefjarannsókn á húð þeirri, er tekin var af handarbaki, er skinnflutningur var gerður á Landspítala 1958, að breytingar sáust, sem sérkennandi eru fyrir húð, sem orðið hefur fyrir verkunum af röntgengeislum.

Allar líkur benda því til þess, að sár það, er maðurinn fékk á höndina 1933 og ekki greri í 20 ár, hafi verið sár vegna röntgenbruna.

Það verður að telja, að maðurinn hafi hlotið varanlega örorku vegna þeirrar röntgenmeðferðar, er hann fékk á árunum 1927 til 1932, en ekki verður séð, að afleiðingar röntgenmeðferðarinnar

komi örugglega í ljós fyrr en á árinu 1933, og er því eðlilegt að reikna örorku hans frá þeim tíma.

Varanlega örorku hans frá 1933 til 1950 tel ég hæfilega metna 10%, en frá 1951 til 1960 15%. Fyrir dvöl á sjúkrahúsum árin 1952, 1958 og 1960 tel ég eðlilegt að meta stiglækkandi örorku þannig:

Í 5	mánuði	100%	örorka
- 3	—	75%	—
- 6	—	50%	—
- 6	—	25%	—

en síðan það örorkustig, er fyrr greinir.

Frá 1. júlí 1960 tel ég varanlega örorku hans hæfilega metna 25%, og tel ég líklegt, að það verði framtíðarörorka hans vegna röntgenbrunans".

Með úrskurði, uppkveðnum hinn 28. desember 1964, var málið lagt fyrir Læknaráð og álits þess leitað um eftirfarandi atriði:

„1. Er það sennileg afleiðing geislameðferðar á árunum 1927—1932, að Guðjón Pétursson fékk sár á hægra handarbak á árinu 1933, sem var svo „kroniskt" og endaði með því, að vísifingur hægri handar ásamt hluta af miðhandarbeini var numinn burt á árinu 1958?

2. Álítur Læknaráð, ef svar við fyrstu spurningu er jákvætt, að geislamagn hafi verið of mikið, eigi hafi átt að nota geislameðferð við sjúkdóm þann, er Guðjón Pétursson gekk með, galli hafi verið á tækjum þeim eða útbúnaði, sem notaður var, eða jafnvel um tvö eða öll þessi atriði hafi verið að ræða?

3. Telur Læknaráð, að samhengi sé milli líkamlegs ástands Guðjóns Péturssonar undanfarin 30 ár og andlegs ástands hans nú og hann geti því verið meira en 25% (sem er metin varanleg líkamleg örorka) öryrki, hvað vinnugetu snertir, og hve mikla örorku álítur Læknaráð þá vera um að ræða?"

Samkvæmt úrskurði Læknaráðs, uppkveðnum hinn 19. marz 1965, varð ályktun þess um framangreind atriði þessi:

„Ad 1. Já.

Ad 2. Á þeim tíma, sem umrædd geislameðferð fór fram, mun geislamagn það, sem notað var við meðferð sjúkdóms Guðjóns Péturssonar, ekki hafa verið talið óeðlilega mikið. Að fenginni reynslu og aukinni þekkingu á síðverkunum röntgengeisla hefur

á síðari árum verið notað minna geislamagn við meðferð húðsjúkdóma. Þó tíðkast enn að nota röntgengeislameðferð við kroniskt ekzem. Ekkert kemur fram í gögnum málsins, sem bendi til, að galli hafi verið á tækjum þeim og útbúnaði, sem notaður var.

Ad 3. Af gögnum málsins verður ekki séð, að hvaða leyti andlegt ástand Guðjóns Pétursonar sé afbrigðilegt og því ekki unnt að leggja dóm á það, hvort um meira en 25% örorku sé að ræða".

Eins og fram kom í vottorði Röntgendeildar Landspítalans, sem áður er getið, hafði journal frá árinu 1931 ekki fundizt. Journal þessi hefur síðar komið fram. Hefur verið lagt fram vottorð Gísla Petersens yfirlæknis, dags. hinn 9. október 1965, um geislameðferð þá, sem stefnandi hlaut á árinu 1931. Segir svo um þetta efni í vottorði yfirlæknisins:

„Geislameðferð 1931: H. hönd, ½ Sab. x 3, v. hönd, ½ Sab. x 4, Metrolampi, 125 kv, 4 mA, 2 mm Al".

Með úrskurði, uppkveðnum hinn 30. júní 1966, var málið lagt fyrir Læknaráð að nýju og álits þess leitað um eftirfarandi atriði:

„Telur Læknaráð, að þær upplýsingar, er nú liggja fyrir um geislameðferð, sem Guðjón Pétursson hlaut á árinu 1931, breyti áliti ráðsins samkvæmt úrskurði þess frá 4. júní 1965, og ef svo er, á hvern hátt?"

Af þessu tilefni kvað Læknaráð að nýju upp úrskurð í málinu hinn 23. desember 1966. Auk þess sem í þessum úrskurði er vísað til málsatvika þeirra, sem upplýst voru, er hinn fyrri úrskurður ráðsins gekk, segir svo um málsatvik:

„... 2. Í málinu hefur verið lagt fram bréf frá Landspítalanum til Gísla Ísleifssonar hrl., dags. 9. október 1965, undirritað af Gísla Fr. Petersen, yfirlækni Röntgendeildar, svohljóðandi:

„Skv. ósk yðar fylgja hér með viðbótarupplýsingar um geislameðferð Guðjóns Pétursonar húsgagnasmiðs.

Geislameðferð 1931: H. hönd, ½ Sab. x 3, v. hönd, ½ Sab. x 4. Metrolampi, 125 kv. mA, 2 mm Al.".

Á fundi réttarmáladeildar læknaráðs 19. marz 1965, er mál þetta var til afgreiðslu, var mættur Gísli Fr. Petersen yfirlæknir, sem tilkvaddur hafði verið sem sérfræðilegur ráðunautur í geislalækningum skv. heimild í 1. mgr. 4. gr. laga um læknaráð nr. 14/1942. Yfirlæknirinn lét þá deildinni í té svohljóðandi skriflega greinargerð, sem dagsett er 16. marz 1965:

„Samkvæmt beiðni réttarmáladeildar læknaráðs sendi ég hér með viðbótarupplýsingar og greinargerð vegna röntgengeislameðferðar Guðjóns Pétursonar húsgagnasmiðs, Njálsgötu 10 A,

Reykjavík, en hann var í röntgenmeðferð í Röntgenstofunni, Reykjavík, 1927—1930 (incl.) og í röntgendeild Landspítalans 1931—1937 (incl.) vegna eczema chron. manuum.

Til viðbótar því, sem greint er í vottorði frá röntgendeild Landspítalans, dags. 19. okt. 1962, undirritað af Kolbeini Kristóferssyni, kemur geislameðferð 1931, sem ekki lágu fyrir upplýsingar um: H. hönd, ½ Sab. x 3, v. hönd, ½ Sab. x 4. Metrolampi, 125 kv, 4 mA, 2 mm Al. 1937: H. hönd, 100 r x 6, 170 kv, 6 mA, ½ Cu + Al.

Í sjúkraskrá er þess getið 20/11 '31, að „Hendurnar yfirleitt góðar nú, þó er dál. recidiv. á h. löngutöng". 4/3 '37, við komu, er talið, að sjúklingur hafi fengið töluverðan bata eftir fyrri geislameðferð, en um ½ ári eftir að henni lauk, hafi eczematös útbrot tekið sig upp aftur. „Húðin er töluvert þykk, dál. hyperæmisk, með smá teleangiectasium. Auk þess smá sár og skinnflagningur. Aðallega er þetta localiserað á h. handarbaki radialt". 1/4 '37: „Útbrot hafa minnkað og dregið úr hyperæmiunni og infiltrationinni". Við skoðun 12/2 '57 er þess getið, að „Á h. hendi, handarbaksmegin, upp af þumalfingursgreipinni er húðin rauð, atrofisk, létt hreistruð og með vætlandi sári".

Ljóst er af framangreindu, að sjúklingur hefur fengið húðbreytingar á h. handarbak, sem einkennandi eru fyrir skaðlega síðverkun röntgengeisla, og er þeim fyrst lýst 4/3 '37, sbr. ofan.

Á þeim tíma, sem umrædd geislameðferð fór fram, voru læknum ekki eins kunnar og nú síðverkanir röntgengeisla, og virðist í öllum aðalatriðum hafa verið farið eftir þeirri venju, sem þá tíðkaðist. Ekki var almennt viðurkennt fast form fyrir geislameðferð og er tæplega enn. Nú er gefið við slíka húðsjúkdóma, sem hér um ræðir, minna geislamagn í hvert sinn og í heild"."

Varð ályktun ráðsins þessi:

„Er læknaráð svaraði fyrri spurningum varðandi þetta mál, sbr. úrskurð læknaráðs frá 4. júní 1965, var því kunnugt um þær viðbótarupplýsingar, sem Gísli Ísleifsson hrl. leggur nú fram með bréfi yfirlæknis röntgendeildar Landspítalans, dr. med. Gísla Fr. Petersen, sbr. hér að framan, og var tekið fullt tillit til þeirra í svörum ráðsins þá, enda þótt það komi ekki fram í yfirliti því, sem fylgdi ályktun læknaráðs, dags. 4. júní 1965".

Kröfur stefnanda eru byggðar á því, að hann hafi á árunum 1917—1932 verið brenndur á hægri hendi með röntgengeislum og muni bruninn annað hvort hafa orsakazt af of mikilli geislun eða vegna þess, að tæki hafi verið biluð. Hvor sem ástæðan sé,

þá beri stofnanir þær, sem starfræktu röntgengeislunartækin, þ. e. Geislalækningastofa ríkisins árin 1927—1931 að báðum meðtöldum og Röntgendeild Landspítalans á árinu 1932, óskoraða skaðabótaábyrgð á því, hvernig til tókst. Stofnanir þessar hafi báðar verið ríkisstofnanir og sé ríkissjóður því greiðsluskyldur fyrir hönd stofnana þessara samkvæmt reglum íslenzks skaðabótaréttar.

Sýknukrafa stefnda er í fyrsta lagi byggð á því, að hann sé ekki réttur aðili máls þessa. Er því haldið fram, að geislalækningar hér í bæ hafi í upphafi og á þeim tíma, sem hér um ræðir, verið starfræktar af einstaklingum. Þótt ríkisvaldið hafi að einhverju leyti styrkt slíka starfsemi, þá verði ekki af því talið, að um opinberan rekstur hafi verið að ræða. Er því mótmælt, að nokkrir þeir læknar eða þær lækningastofnanir hafi komið hér við sögu á greindu tímabili, sem ríkissjóður verði gerður ábyrgur fyrir. Þá er því haldið fram, að ósannað sé, að nokkur þau mistök hafi orðið hjá læknum eða lækningastofnunum, sem með vissu verði talin hafa valdið sjúkdómi þeim eða sjúkdómsafleiðingum, sem fjallað er um í máli þessu. Ekkert sé komið fram um það, að geislunarmeðferðin hafi ekki verið réttilega framkvæmd sem slík eða að skort hafi á einhverjar þær varúðarráðstafanir, sem átt hafi að viðhafa. Er því haldið fram, að ósannað sé, að nokkur læknisfræðileg mistök hafi orðið, sem sjúkdómur stefnanda verði rakinn til, enda sé ástæða til að ætla, að um ólæknandi sjúkdóm hafi verið að ræða, sem að einhverju leyti hafi átt rætur sínar að rekja til starfs stefnanda sem húsgagnasmiðs. Þá er því haldið fram, að jafnvel þótt talið yrði, að stefnandi hefði hlotið umræddan áverka af geislunarmeðferð á Landspítalanum eða annarri ríkisstofnun, þá hafi það allt að einu verið einkalæknar stefnanda, sem sagt hafi fyrir um, að sú meðferð yrði reynd og hafi það því verið á þeirra ábyrgð. Þá er því einnig haldið fram, að þótt talið yrði, að stefndi bæri ábyrgð á lækningaaðferðum og lækningaframkvæmdum þeirra lækna, sem hér hafa komið við sögu, og jafnvel þótt talið yrði, að einhver mistök hefðu þar á orðið, þá komi skaðabótaábyrgð stefnda allt að einu ekki til greina. Til þess að skaðabótaábyrgð verði felld á stefnda, hafi mistök þurft að vera stórfelld, ótvíræð og óafsakanleg, en eigi sé haldið fram af hálfu stefnanda, að svo hafi verið. Þá hefur sú varnarástæða komið fram, að þótt ríkisvaldið leggi landsmönnum til sjúkrahús og þjónustu lækna sem almenna þjónustu, þá séu menn ekki skyldaðir til að þiggja þá þjónustu. Samkvæmt hinni

almennu skaðabótareglu geti ábyrgð ríkissjóðs einungis komið til greina í sambandi við það, að valdir hafi verið eða samþykktir til slíkra starfa óhæfir menn eða að þeim hafi ekki verið veitt tilhlýðilegt eftirlit, en hvorugu þessara atriða sé til að dreifa í máli þessu.

Það er ljóst af vottorði Röntgendeildar Landspítalans, að stefnandi hefur á árunum 1927—1932 að báðum meðtöldum hlotið geislameðferð í Radiumstofunni og Röntgendeild Landspítalans. Það er einnig ljóst af upplýsingum þeim, sem fram hafa komið við meðferð málsins í Læknaráði, að stefnandi hefur einnig hlotið geislameðferð í Röntgendeild Landspítalans á árinu 1937. Röntgendeild Landspítalans tók til starfa í ársbyrjun 1931, og kom fyrsti sjúklingurinn til geislameðferðar þar hinn 27. janúar 1931. Hefur röntgenmeðferð sú, sem stefnandi hlaut á árunum 1932 og 1937, farið fram í Röntgendeild Landspítalans. Við stofnun Röntgendeildar Landspítalans var Röntgenstofan lögð niður sem sérstök stofnun.

Það er álit hinna sérfróðu samdómenda, að gögn málsins og skoðun þeirra á stefnanda taki af allan vafa um það, að hann hafi orðið fyrir alvarlegum skemmdum af völdum röntgengeisla með drepi bæði í mjúkum vefjum hægri handar og eins í beini (osteo-radio-necrosis). Miðað við núverandi þekkingu er allt geislamagn það, sem stefnandi hefur hlotið, mikið. Mæling var í þá daga ónákvæm, og má telja, að um nokkur frávik hafi getað verið að ræða. Frá líffræðilegu sjónarmiði er öll röntgengeislun skaðsamleg, og þegar geislað er á þennan hátt, þá veldur hver viðbótarskammtur auknum skemmdum eða aukinni hættu á skemmdum. Samkvæmt skýrslum, sem liggja fyrir um geislanir þær, sem stefnandi fékk á tímabilinu 1927—1932, er að minnsta kosti 25% gefið á árinu 1932, og verður að telja, að hundraðshluti þeirrar geislunar, sem stefnandi fékk samtals á árunum 1931—1932 og 1937, hafi verið talsvert yfir 25% heildargeislunarinnar.

Samkvæmt því, sem áður er sagt um líffræðileg áhrif röntgengeislunar, verður að telja mjög miklar líkur á því, að geislaskammturinn, sem stefnandi fékk á árunum 1932 og 1937, hafi ráðið úrslitum um það, hve illa tókst til, er hann fékk drep í mjúka vefi og bein hægri handar. Geislameðferð þessa hlaut stefnandi í Röntgendeild Landspítalans. Af þessari ástæðu verður því að telja, að stefnanda hafi verið rétt að beina málssókn þessari að stefnda, sem bar ábyrgð á rekstri röntgendeildarinnar, og

skipti því ekki máli, hvort stofnun sú, sem hafði með höndum geislunarmeðferð stefnanda fyrir þann tíma, var starfrækt á ábyrgð ríkisins. Í ljósi núverandi þekkingar á mælingu geislamagns, áhrifum röntgengeisla og eðlisfræðilegum eiginleikum þeirra má segja, að geislun sú, sem notuð var á árunum 1928, 1929, 1930, 1931, 1932 og 1937 hafi verið of „hörð", þ. e. áhrifa hennar hafi gætt meira í þeim vefjum, sem urðu fyrir drepinu, heldur en í húðinni sjálfri. Þetta mun þó ekki hafa verið almennt viðurkennt og þekkt á þeim tíma, sem geislunin var gefin. Það þykir því eigi fram komið, að geislameðferð sú, sem stefnandi hlaut, hafi ekki verið framkvæmd á réttan hátt (lege artis). Þá þykir ekkert fram komið um það, að um bilun hafi verið að ræða í tækjum þeim, sem notuð voru til geislunarinnar, en slík bilun mundi í flestum tilvikum vera þess eðlis, að geislamagn væri minna en áætlað var. Samkvæmt þessu þykir því ekki verða lögð á stefnda fébótaábyrgð á tjóni því, sem hann hefur hlotið af völdum geislameðferðarinnar. Verður stefndi því sýknaður af kröfum stefnanda í máli þessu. Rétt þykir, að málskostnaður falli niður. Dæma ber ríkissjóð til að greiða skipuðum talsmanni stefnanda, Gísla G. Ísleifssyni hæstaréttarlögmanni, kr. 15.000.00 upp í málskostnaðarlaun hans, en við þá hámarksfjárhæð var gjafsóknarleyfi stefnanda takmarkað.

Guðmundur Jónsson borgardómari kvað upp dóm þennan ásamt samdómendunum Ólafi Tryggvasyni lækni og Ásmundi Brekkan lækni.

Dómsorð:

Stefndi, fjármálaráðherra f. h. ríkissjóðs, skal vera sýkn af kröfum stefnanda, Guðjóns Pétursonar, í máli þessu. Málskostnaður fellur niður. Ríkissjóður Íslands greiði skipuðum talsmanni stefnanda, Gísla G. Ísleifssyni hæstaréttarlögmanni, kr. 15.000.00 upp í málssóknarlaun hans innan 15 daga frá lögbirtingu dóms þessa að viðlagðri aðför að lögum.
